

та його заступників з представниками митного органу суміжної іноземної держави : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.12.2003 р. № 1956 // Офіційний вісник України. — 2003. — № 51, т. 1. — Ст. 2697.

12. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI // Офіційний вісник України. — 2012. — № 32. — Ст. 1175.

13. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 50. — Ст. 540.

14. Положенням про порядок укладання, виконання та денонсації міжнародних договорів України міжвідомчого характеру : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.1994 р. № 422 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon2.rada.gov.ua/laws/show/422-94-%D0%BF

15. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних

речовин 1988 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon.nau.ua/doc/?code=995_096

16. Угода між Урядом України і Урядом Російської Федерації про співробітництво та взаємодопомогу в митних справах від 24.06.1993 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.uazakon.com/documents/date_6m/pg_gcgwss.htm

17. Інструкція про порядок проведення контрольованої поставки наркотичних засобів психотропних речовин і прекурсорів : наказ Державного митного комітету України, Міністерства Внутрішніх Справ України, Служби безпеки України, Державного комітету у справах охорони державного кордону України від 14.08.1995 р. № 383дск/547дск/142дск. — Офіційно не опублікований.

18. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. // Голос України. — 2012. — № 90–91.

УДК 340.12:008.2

О. Іванченко,

кандидат юридичних наук, асистент кафедри теорії держави і права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ГАРМОНІЗАЦІЮ НОРМ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА З НОРМАМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Питання поглиблення подальшого вдосконалення національного законодавства на основі Конституції України і приведення його у відповідність до міжнародно-правових актів, згідно з якими Українська держава має певні зобов'язання перед міжнародними організаціями, є одним із головних напрямів діяльності Верховної Ради України. Зазначене є особливо важливим для України, в контексті її участі у сучасних світових процесах та міжнародних відносинах, і має бути інтегруючим

чинником державотворення, здатним об'єднати зусилля всіх політичних сил та інтелектуальний потенціал українського суспільства.

Сучасне суспільство характеризується поглибленням трансформаційних процесів. При розв'язанні завдань гармонізації суспільства та розбудові правової, демократичної, соціальної держави особливо важлива роль належить правовій системі, яка є стабілізуючим і організуючим чинником, впливає на характер змін у суспільстві, удосконалює

законодавчий процес, підвищує ефективність юридичного регулювання, формує суспільну та індивідуальну свідомість [1].

Вивченню юридико-технічних аспектів дії будь-яких елементів механізму правового регулювання неминуче повинно передувати принаймні принципове узгодження деяких позицій політико-аксіологічного й аксіологічно-правового гатунку, без чого обговорення проблем правового інструментарію досягнення політичних цілей, ступінь відповідності яких національним інтересам залишається нез'ясованим, буде суто формальним та соціально беззмістовним. З огляду на це, важливим є відокремлення тимчасових і партикулярних політичних інтересів у сфері євроінтеграції від загальнонаціонального політичного інтересу у цій сфері, ціннісне осмислення якого, власне, й буде важливою передумою успішної гармонізації українського та європейського права.

Сучасним процесам правового розвитку в умовах глобалізації дедалі більше уваги приділяють політики, науковці, суспільство [2]. Отже, вироблення стійкого консенсусу із принципових політико-правових питань є нагальною необхідністю, без реалізації якої навряд чи можна розраховувати на ефективність євроінтеграційних трансформацій вітчизняного правопорядку [3].

Можна сказати, що вивчення та пізнання процесів узгодження норм національного та міжнародного права, включаючи притаманні їм суперечливі тенденції, — це глобальне завдання для всіх сучасних країн та всього світового співтовариства. Об'єктивний аналіз надає змогу вірно оцінити ступінь загального та специфічного у політичному, економічному, правовому, науково-технічному, соціально-культурному та іншому розвитку країн та адекватну міру правових розбіжностей і міру правової інтеграції.

У сучасному світі відбуваються масштабні процеси глобалізації в економічній, культурній, політичній, правовій та інших сферах життя. Усе це приводить до взаємодії та розвитку національних

правових систем, а деякою мірою і до їх зближення.

Унікальність правових систем не означає їх замкнутості (зокрема лише правових систем тоталітарних держав) і, відповідно, не може бути перешкодою для їх інтеграції, особливо інтеграції у межах регіонів світу. Відомо, що слово «інтеграція» означає об'єднання окремих частин у нову, ще більшу систему. Роль правової інтеграції проявляється у прискоренні процесів поєднання, створення «єдиного правового порядку», а не у повній ідентифікації правопорядків. Це проявляється не у нівелюванні національних особливостей, а у пошуку критеріїв співвідношення з урахуванням національної ідентичності [4].

Глобалізація правового простору сприяє створенню єдиного правового поля. Слід зазначити, що ідея створення єдиного світового правопорядку не є новою. Ще у 1900 р. на Міжнародному конгресі порівняльного правознавства, що проходив у Парижі, було запропоновано розробити через порівняльний аналіз національних правових систем так зване «всесвітнє право», що було б єдиним для всього людства [5].

Наступні світові війни істотно підірвали віру в можливість його створення. Але в сучасних умовах глобалізаційних процесів одна пропозиція виглядає не такою вже й нездійсненою. Інтеграція та об'єднання людства з метою економічного, політичного, правового та іншого розвитку, а також подолання існуючих глобальних проблем протистоять напрузі між окремими країнами, групами країн, регіонами тощо.

На сьогодні держава або група держав можуть по-різному визначати свій курс у сфері права. Узгодження, гармонізація та зближення національних законодавств відображають інтегративний курс. Підтримка національних особливостей правової системи, запровадження жорстких та обмежувальних режимів для іноземних держав, їх громадян та організацій. У науці вирізняють п'ять тенденцій сучасного правового розвитку, які характеризують динаміку не тільки правових систем у сучасному

світі, але і їх узгодження між собою та з міжнародним правом:

1. Група сучасних правових тенденцій охоплює стійкі закономірності у масштабі світового співтовариства, що пов'язані загально визнаними правовими цінностями.

2. Однорідні процеси і тенденції у рамках великих правових сімей із їх загальними світоглядними та юридичними джерелами.

3. Тенденції погодженого правового розвитку в рамках міждержавних об'єднань.

4. Регіональні тенденції правового співробітництва держав та зближення їх національних законодавств. У майбутньому є можливими нові регіональні правові утворення загального чи функціонального типу.

5. Локальні тенденції різноманітного правового розвитку пов'язані з диференціацією або утворенням нових держав. Правова відмінність розцінюється як стійкі та національно зумовлені, як тимчасові і підлягаючі стиранню або як посилюючі за політичними, економічними та екологічними причинами.

Всі вищезазначені тенденції проявляються з різним ступенем інтенсивності і в різних масштабах, до того ж очевидним є їх взаємний вплив. Наприклад, участь держави у Співдружності незалежних держав, ЄС і Раді Європи може впливати на її сприятливі правові відносини з прикордонними державами, і, навпаки, високий рівень розвитку у сфері торгівлі, інвестицій, шляхового обслуговування, культурних обмінів сприяє входженню держав до більш широкого «правового простору» [6].

Зближення правових систем, зокрема гармонізація законодавства та уніфікація правових норм, відбувається не тільки між правовими системами однієї сім'ї, але й між самими правовими сім'ями. На теперішній час шлях прецедентного права є характерним для єдиного («загального») європейського права в цілому, у формуванні якого значну роль відіграє Люксембурзький суд європейських співтовариств, що створює у контексті вирішуваних справ прецен-

тів єдині для співтовариства принципи [7].

Процес гармонізації нормативно-правової основи як у межах однієї держави, так і між самостійними державами, що діють в єдиному правовому просторі, торкається до того ж і проблеми духу законів та їх змісту. Це передбачає оцінку ступеня відповідності закону і його нормоустановлень стану реальних відносин, що підлягають регулюванню на підставі цього закону. На жаль, доводиться констатувати, що інколи виникають спроби нераціональним вольовим порядком підправити закон, зблизити зі змістом з іншим аналогічним, що взятий з іншого соціального середовища. Саме тому гармонізація законодавства передбачає наявність об'єктивних умов щодо зближення відносин у тій чи іншій сфері — наявність підстав для гармонізації. Право лише створює або стимулює, або надає форму вже існуючим умовам, за відсутності цього ніяка юридична техніка не забезпечує гармонізації.

Так, розглядаючи питання гармонізації національного законодавства України з міжнародним правом, В. Ф. Опришко зазначає, що важливою умовою гармонізації є приведення конституцій держав та їх національних правових систем у відповідність до норм і принципів міжнародного права, і виділяє гармонізацію законодавства України з правовими системами міжнародних організацій, зокрема ЄС, як один із найважливіших напрямів узгодження законодавства України з міжнародно-правовими актами [8].

У свою чергу, правова адаптація означає поступове включення до національної системи нових правових елементів, перенесених з іншої правової системи. Адаптація здійснює сприяння правовій гармонізації та наближає потенційну уніфікацію у певних правових сферах. Так, у Законі «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» встановлено такі завдання для Національної Ради щодо питань адаптації законодавства України до законодавства ЄС: забезпечити входження України у європейський пра-

вовий простір, гармонізувати законодавство України з нормами і стандартами ЄС тощо.

На думку Отто Люхтерхандта, поняття «гармонізація» відображає «узгоджене співіснування і чинність таких норм, як юридичні принципи, комплексні правові інститути, а також окремі юридичні правила і приписи, що походять із різних джерел права», а один із вимірів, в якому постає завдання гармонізації, представлений відносинами «між різними системами правопорядку, що є принципово самостійними та існують незалежно одна від одної, наприклад, між правопорядком міжнародного права або європейського і національним правом України» [9].

Аналізуючи відповідність положень законодавства України нормам міжнародного права, П. М. Рабінович уточнює, що гармонізація (гармонізування) — це процес приведення законодавства України у відповідність до правових систем провідних міжнародних організацій Європи [10].

У свою чергу Н. Р. Малишева характеризує гармонізацію законодавства України із законодавством ЄС як таку, що обумовлена необхідністю адаптувати національну правову систему України до правового простору Європи [11].

Ю. М. Капіца зазначає, що для країн за межами ЄС термін «гармонізація» може включати зближення з законодавством ЄС, зокрема, з установчими договорами [12].

Разом із цим В. І. Муравйов справедливо вказує на те, що, «здійснюючи гармонізацію, Україна повинна враховувати, що цей процес має односторонній характер, оскільки йдеться не про взаємні кроки з обох сторін щодо узгодження своїх правових норм, а тільки про зміни в українському законодавстві з метою його гармонізації з нормами Євросоюзу».

Як видно, українські науковці вживають термін «гармонізація» для позначення одностороннього процесу наближення з боку України національного законодавства до законодавства ЄС. Об'єктивна неможливість уніфікації законодавств

держав-членів в усіх сферах інтеграції обумовила поширення гармонізації як способу зближення законодавств держав-членів. Так, В. І. Муравйов наголошує на тому, що «у Євросоюзі одним із найдієвіших засобів подолання перешкод на шляху до створення внутрішнього ринку вважається гармонізація, яка полягає у приведенні норм національного права країн — членів європейських інтеграційних організацій у відповідність до вимог права Євросоюзу» [13].

Імплементация норм директив відбувається шляхом прийняття державами-членами національних актів, які змінюють національне законодавство в такий спосіб, щоб реалізувати положення директив. При цьому від держав-членів вимагається належне впровадження норм директив шляхом повного втілення їх змісту. Процедури, що застосовуються на практиці державами-членами при включенні директив до національного законодавства, не відрізняються від імплементации будь-якої міжнародної угоди, що укладається державами — членами ЄС.

Проте це не завжди так. Імплементация міжнародної угоди може відбуватися як шляхом інкорпорації, так і шляхом трансформації. А виконання директив, поряд із трансформацією їх положень до національного законодавства, завжди вимагає впровадження додаткових норм, спрямованих на конкретизацію та деталізацію відповідних положень директив. Тому цей спосіб імплементации норм директив до положень національного законодавства держав-членів отримав у праві ЄС назву «транспозиції».

Так, І. А. Грицяк зазначає, що, «незважаючи на семантичну невизначеність терміну щодо процедури втілення директиви, що проявляється в альтернативному використанні таких слів, як «введення», «виконання», «застосування», «перетворення», «впровадження» тощо, процес транспозиції полягає у вжитті національними органами влади у певний час відповідних заходів, необхідних для застосування у національному законодавстві встановлених директивою правових норм» [14].

Як справедливо стверджує Г. Ісаак, реалізація директив полягає не тільки в утворенні національного права такого ж змісту; дуже часто вона вимагає прийняття додаткового національного права, встановлення умов та вибору компетентних національних органів для застосування директив.

Разом з тим Б. М. Топорнін указує на те, що імплементація (включення) положень права Співтовариств до національного права окремих держав-членів та й Договір про ЄС у цілому, його буква та дух означають, по суті, що держави-члени не можуть шляхом прийняття додаткових односторонніх заходів порушувати правопорядок, установлений на основі домовленостей [15].

Іншим аспектом імплементації норм директив є їх «належне» впровадження (транспозиція) до національного законодавства. У рішенні Суду Європейських Співтовариств (далі — Суд ЄС) по справі *Theresa Emmott v. Minister for Social Welfare and Attorney General* зазначається, що неналежне впровадження положень директиви до національного права унеможлиблює визначення повною мірою юридичними та фізичними особами своїх прав. Тільки належне впровадження положень директиви може припинити цю невизначеність та встановити юридичну чіткість, яка необхідна юридичним та фізичним особам при обстоюванні ними своїх прав.

Одним із важливих практичних аспектів співвідношення міжнародного і національного права є питання про порядок виконання державою міжнародних договірних і звичаєвих зобов'язань на її території. Моністичні концепції співвідношення двох правопорядків припускають пряму дію норм міжнародного права в національній правовій системі. В інших концептуальних напрямках порізному пояснюється суть процесу виконання міжнародно-правових норм у національній сфері.

Серед багатьох підходів до цього питання можна виокремити такі:

1. Механізм дії національного права непридатний для регулювання міжнародних відносин, міжнародне право не

здатне регулювати національні взаємини. Щоби бути спроможними регулювати взаємини за участю фізичних і юридичних осіб, правила, які містяться в міжнародному праві, необхідно включити до правової системи країни у встановленому нею порядку. Норми міжнародного права інкорпорується в національне право. Процес входження норм міжнародного права до правової системи — «імплементація», «трансформація» — це засіб імплементації.

2. Міжнародне право і національне право будь-якої держави — це дві різні системи права. Формами реалізації норм міжнародного права є:

— відсилання — включення до національного права норми, що відсилає до міжнародного права і санкціонує застосування правил міжнародного договору або звичаю;

— рецепція — прийняття державою норм національного права, які закріплюють норми міжнародного права. Ці норми можуть повторювати текстуально, конкретизувати й адаптувати правила міжнародного права до особливостей правової системи держави [16].

Процес реалізації державою міжнародного-правового зобов'язання й узгодження міжнародного права і національного права поділяється на: трансформацію, інкорпорацію, рецепцію, відсилання.

Термін «трансформація» має умовний характер, адже по суті норми міжнародного права не втрачають притаманної їм правової природи. Трансформація полягає в забезпеченні державою виконання її міжнародних зобов'язань за допомогою владних повноважень. Якщо формулювання закону текстуально збігається з положеннями міжнародної угоди — це інкорпорація. Якщо в національному законі в індивідуальній або загальній формі зафіксовано, що у разі розбіжностей між нормами національного права і нормами міжнародного договору застосовуються норми міжнародного права — це відсилання [17].

Практика Великої Британії щодо застосування норм звичаєвого міжнародного права у національній сфері ба-

зується на двох доктринах: «доктрині трансформації» і «доктрині інкорпорації» [18].

Доктрина трансформації виходить з існування двох різних систем, які діють самостійно. Для того щоб норма або принцип міжнародного права застосовувались у національному праві, вони мають бути явно і точно «трансформовані» у національний закон за допомогою такого відповідного конституційного механізму, як Акт парламенту.

Доктрина інкорпорації полягає в тому, що норми звичаєвого міжнародного права є частиною національного права і застосовуються із застереженням, що вони не є несумісними з актами парламенту. Міжнародні договори визнаються частиною англійського права, якщо прийнято відповідний парламентський акт. Ця позиція підтверджується численними судовими прецедентами.

Отже, основними концепціями у цій галузі є концепції «імплементативної», «трансформативної» і «узгодженної», які відображають форму і методи закріплення у національному праві положень міжнародних угод [19].

Ключові слова: глобалізація, гармонізація, норми національного права, норми міжнародного права, трансформація, імплементативна, узгодження, відсилання, рецепція.

У сучасному світі відбуваються масштабні процеси глобалізації в економічній, культурній, політичній, правовій та інших сферах життя. Усе це приводить до взаємодії та розвитку норм національного права з нормами міжнародного права, їх гармонізації з національним законодавством.

В современном мире происходят масштабные процессы глобализации в экономической, культурной, политической, правовой и других сферах жизни. Все это приводит к взаимодействию и развитию норм национального права с нормами международного права, их гармонизации с национальным законодательством.

ци с национальным законодательством.

In today's world there are large-scale processes of globalization in the economic, cultural, political, legal, and other areas of life. All this leads to interaction and development of domestic law with international law, to harmonize national legislation.

Література

1. Руденко Б. Б. Категорія «правова система» у вітчизняній юридичній науці // Держава і право : зб. наук. пр. Юрид. і політ. науки. — К., 2003. — Вип. 23. — С. 62.
2. Оніщенко Н. М. Загальна характеристика правової системи як інтегруюча категорія юридичної науки // Правова держава : щоріч. наук. пр. Ін-ту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. — Вип. 11. — С. 71.
3. Крижанівський А. Ф. Правовий порядок в Україні: витоки, концептуальні засади, інфраструктура : монографія / А. Ф. Крижанівський. — О. : Фенікс, 2009. — 504 с.
4. Скакун О. Ф. Верховенство права как принцип интеграции правовых систем в современном мире // Наукові праці ОНЮА. — О. : Юрид. л-ра, 2009. — Т. VIII. — С. 36.
5. Давид Р. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози. — М. : Междунар. отношения, 1998. — 400 с.
6. Тихомиров Ю. А. Курс сравнительного правоведения / Ю. А. Тихомиров. — М. : Норма, 1996. — С. 13.
7. Алексеев С. С. Право на пороге нового тысячелетия: некоторые тенденции мирового правового развития — надежда и драма современной эпохи / С. С. Алексеев. — М. : Статут, 2000. — 256 с.
8. Опришко В. Питання гармонізації законодавства України з міжнародним правом і національними правовими системами // Право України. — К, 1999. — № 8. — С. 12.
9. Ляхтерхандт О. До проблеми гармонізації законодавства України з Європейською конвенцією про захист прав і основних свобод людини // Проблеми гар-

монізації законодавства України з міжнародним правом : матеріали наук.-практ. конф. / Ін-т законодавства Верховної Ради України. — К., 1998. — С. 57.

10. Рабінович П. М. Законодавство України та норми міжнародного права: критерії відповідності // Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом : матеріали наук.-практ. конф. / Ін-т законодавства Верховної Ради України. — К., 1998. — С. 255.

11. Малишева Н. Р. Теоретичні аспекти гармонізації національного законодавства з міжнародним правом // Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом : матеріали наук.-практ. конф. / Ін-т законодавства Верховної Ради України. — К., 1998. — С. 89.

12. Капіца Ю. Проблемні питання гармонізації законодавства України з міжнародно-правовими нормами // Український правовий часопис. — 1999. — № 5. — С. 52.

13. Муравйов В. І. Правові засади регулювання економічних відносин Європей-

ського Союзу з третіми країнами (теорія і практика) / В. І. Муравйов. — К. : Академ-Прес, 2002. — С. 266.

14. Грицяк І. А. Право та інституції Європейського Союзу : навч. посіб. / І. А. Грицяк. — К. : К.І.С., 2004. — С. 60.

15. Топорнин Б. В. Европейское право : учебник / Б. В. Топорнин. — М. : Юристъ, 1998. — С. 268.

16. Тихомиров Ю. А. Публичное право : учебник / Ю. А. Тихомиров. — М. : Норма, 1995. — С. 266.

17. Ануфриева Л. П. Международное частное право. В 3 т. Т. 1. Общая часть / Л. П. Ануфриева. — М. : БЕК, 2000.

18. Бернюков А. М. Загальний зміст юридичної герменевтики // Право України. — 2007. — № 8. — С. 18–21.

19. Европейское право : Право Европейского Союза и правовое обеспечение защиты прав человека : учебник / рук. авт. кол. и отв. ред. Л. М. Єнтин. — М. : Норма, 2011. — 961 с.

УДК 341.174(4):343.575

Т. Уманец,

соискатель кафедры права ЕС и сравнительного правоведения
Национального университета «Одесская юридическая академия»

СТРАТЕГИЧЕСКИЙ ПОДХОД ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА К ПРОБЛЕМЕ БОРЬБЫ С НЕЗАКОННЫМ ОБОРОТОМ НАРКОТИКОВ

Европейский Союз предоставляет проблеме наркотизма глобальный статус и политическим приоритетом для него стал поиск реалистичных и эффективных решений этой проблемы. При этом первостепенное значение придается региональному сотрудничеству. Органами по контролю над наркотиками государств — членов Европейского Союза осуществляются совместные мероприятия в таких областях, как противодействие предложению запрещенных

наркотиков и отмыванию денег, профилактика злоупотребления наркотиками и лечение в рамках национальных стратегий, включение мер по контролю над наркотиками, осуществляемых национальными компетентными органами новых государств — членов Европейского Союза, в круг ведения Европейского центра мониторинга наркотиков и наркомании и т. д.

В связи с расширением Европейского Союза на Восток значимость регио-